

**Кримінальна відповідальність
за злісне невиконання
обов'язків по догляду за
дитиною або за особою, щодо
якої встановлена опіка чи
піклування**

Монографія присвячена дослідженню питань кримінальної відповідальності за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Установлено передумови включення ст. 166 до КК України, обґрунтовано необхідність установлення і подальшого збереження кримінальної відповідальності за цей злочин з урахуванням як соціальних, нормативно-правових, кримінологічних та інституційних факторів, так і позитивного досвіду зарубіжних країн різних правових систем. Піддано аналізу об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України.

Окрему увагу приділено проблемам караності цього злочину. За результатами проведеного дослідження сформульовано й обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення чинної редакції ст. 166 КК України, надано рекомендації стосовно практики її застосування.

Видання розраховане на науковців, працівників правоохоронних і судових органів, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, а також тих, хто цікавиться проблемами кримінального права України.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

В. Р. Філіпенко

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЗЛІСНЕ НЕВИКОНАННЯ
ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ
ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ,
ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА
ЧИ ШКЛУВАННЯ**

Монографія

Харків
«Право»
2023

УДК 343.54
Ф55

Рецензенти:

А. В. Андрушко – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Д. П. Євтеєва – кандидатка юридичних наук, старша дослідниця, заступниця директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Науковий редактор:

О. В. Зайцев – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Рекомендовано до видання вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 11 від 25 травня 2023 р.)*

Філіпенко В. Р.

Ф55 Кримінальна відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : монографія / В. Р. Філіпенко. – Харків : Право, 2023. – 328 с.

ISBN 978-966-998-533-0

Монографія присвячена дослідженню питань кримінальної відповідальності за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Установлено передумови включення ст. 166 до КК України, обґрунтовано необхідність установлення і подальшого збереження кримінальної відповідальності за цей злочин з урахуванням як соціальних, нормативно-правових, кримінологічних та інституційних факторів, так і позитивного досвіду зарубіжних країн різних правових систем. Піддано аналізу об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України. Окрему увагу приділено проблемам караності цього злочину. За результатами проведеного дослідження сформульовано й обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення чинної редакції ст. 166 КК України, надано рекомендації стосовно практики її застосування.

Видання розраховане на науковців, працівників правоохоронних і судових органів, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, а також тих, хто цікавиться проблемами кримінального права України.

УДК 343.54

Зміст

Передмова.....	5
Перелік умовних позначень.....	7
Вступ.....	8

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛІСНЕ НЕВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ

1.1. Генеза становлення й розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.....	12
1.2. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.....	28
1.2.1. Соціальні фактори.....	30
1.2.2. Нормативно-правові фактори.....	37
1.2.3. Кримінологічні фактори.....	41
1.2.4. Інституційні.....	45
1.3. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.....	48
Висновки до розділу 1.....	63

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТ ТА ПОТЕРПІЛИЙ ВІД ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ

2.1. Родовий та видовий об'єкти злочину, передбаченого ст. 166 КК України.....	66
2.2. Безпосередній об'єкт злочину і механізм заподіяння йому шкоди.....	85
2.3. Потерпілий від злочину.....	101
Висновки до розділу 2.....	111

РОЗДІЛ 3
ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 166 КК УКРАЇНИ

3.1. Суспільно небезпечне діяння злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.....	113
3.2. Суспільно небезпечні наслідки невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.....	159
3.3. Причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками злочину, передбаченого ст. 166 КК України	192
Висновки до розділу 3	204

РОЗДІЛ 4
СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА І СУБ'ЄКТ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ
ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ,
ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ

4.1. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 166 КК України.....	208
4.2. Суб'єкт злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування	230
Висновки до розділу 4	242

РОЗДІЛ 5
КАРАНІСТЬ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ
ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ
ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ

5.1. Покарання за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування та їх призначення	244
5.2. Звільнення від покарання за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.....	254
Висновки до розділу 5	263
Висновки	265
Додаток.....	271
Список використаних джерел	277

Передмова

У сучасних умовах функціонування суспільства особливої охорони потребують соціально вразливі верстви населення – діти та недієздатні (обмежено дієздатні) особи. У зв'язку з цим їх права, свободи, а також механізми захисту, нормативно регламентовані як на міжнародному, так і національному рівнях. Одним із основоположних прав дітей та підопічних осіб є право на догляд, що, у свою чергу, кореспондує відповідному обов'язку батьків, осіб, що їх замінюють, опікунів тощо. Однак, його ігнорування відповідальними особами є досить поширеним явищем в Україні. Таким чином, з метою протидії цьому явищу законодавець передбачив різні види відповідальності за невиконання обов'язку по догляду. Зокрема, встановлено кримінальну відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України).

Актуальність дослідження обраної проблематики обумовлена низкою факторів, зокрема: відносною поширеністю вчинення досліджуваного злочину; наявністю у диспозиції ст. 166 КК України оціночних понять (злісність та тяжкі наслідки) та відсутністю критеріїв їх визначення; проблемами відмежування цього злочину від правопорушення, передбаченого ст. 184 КУпАП; труднощами при розмежуванні цього злочину з суміжними кримінальними правопорушеннями; криміналізацією економічного насильства, як форми вчинення злочину, передбаченого ст. 126–1 КК України. Зазначене спричиняє суттєві помилки у правозастосовчій діяльності при кваліфікації вчиненого як злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що потребують усунення. Крім цього, на сьогодні проводиться активна робота Робочої групи по розробці проекту КК України, що зумовлює обґрунтування підстав криміналізації багатьох діянь, віднесення їх до категорії кримінальних проступків чи злочинів, а також встановлення відповідного покарання за їх вчинення.

Слід зазначити, що монографія В. Р. Філіпенко є першим у науці кримінального права України самостійним комплексним дослідженням кримінальної відповідальності за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. У роботі розглянуто загальні засади кримінальної відповідальності за цей злочин, зокрема: встановлено передумови і наукове підґрунтя включення ст. 166 до КК України, розкрито низку факторів, що обумовлюють встановлення та подальше збереження кримінальної відповідальності за цей злочин, проведено порівняльно-правовий аналіз регламентації кримінальної відповідальності за аналогічний злочин у зарубіжних державах різних правових систем та виділено їх позитивний досвід. Проаналізовано кожен елемент складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону та суб'єкт. Значну увагу приділено проблемам караності цього злочину, зокрема, покаранню та звільненню від покарання. За результатами дослідження сформульовано положення, висновки та надано авторські рекомендації, які мають як теоретичне, так і практичне значення.

При підготовці монографії авторкою було використано широку нормативно-правову базу міжнародного та національного законодавства, закони про кримінальну відповідальність України та зарубіжних держав різних правових систем, контрольні тексти проекту КК України, архівні матеріали робочої групи Кабінету Міністрів України по підготовці проекту КК України 2001 року за період з 1993–2001 рр., історичні джерела права. Здійснено огляд та піддано аналізу наукові позиції і підходи, присвячені досліджуваній проблематиці, критично осмислено сучасні теоретичні доробки фахівців у галузях права, педагогіки, психології, філології. Вивчено матеріали судової практики Верховного Суду України та Верховного Суду, рішення Конституційного Суду України, статистичні дані Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України. Узагальнено судову практику по застосуванню ст. 166 КК України у період 2010–2023 рр.

У зв'язку з цим можна вважати, що монографія В. Р. Філіпенко цікавить не тільки правників-теоретиків та правозастосувачів, а і широкий громадський загал.

О. В. Зайцев,
кандидат юридичних наук, доцент

Перелік умовних позначень

ВРУ	– Верховна Рада України
ВС	– Верховний Суд
ВССУ	– Вищий спеціалізований суд України
ВСУ	– Верховний Суд України
ЗУ	– Закон України
КК	– Кримінальний кодекс
КМУ	– Кабінет Міністрів України
КНР	– Китайська Народна Республіка
КСУ	– Конституційний Суд України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
СК	– Сімейний кодекс
СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
Уповноважений з прав людини	– Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
УРСР	– Українська Радянська Соціалістична Республіка
ФРН	– Федеративна Республіка Німеччина
ЦК	– Цивільний кодекс

Вступ

Права та інтереси соціально вразливих категорій осіб, зокрема, дітей та обмежено дієздатних (недієздатних), потребують особливого захисту в умовах демографічної та економічної кризи, зростання соціального сирітства, знецінення морально-етичних норм. Введення воєнного стану в Україні значно підсилило необхідність охорони прав зазначених осіб. Визначальне місце серед них займає право на догляд, що корелюється з обов'язком батьків, опікунів, піклувальників, прийомних батьків тощо. Належне виконання цього обов'язку забезпечує нормальний процес зростання та розвитку дитини, а також життєдіяльність повнолітньої особи, яка позбавлена можливості самостійно реалізовувати свої права. У свою чергу, благополуччя таких категорій осіб є одним з показників розвитку та процвітання будь-якої держави, у тому числі й України. Важливо, щоб на державному рівні гарантувались права цих осіб, здійснювався контроль за їх забезпеченням та захист.

Згідно з щорічною доповіддю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений з прав людини) «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» у 2022 р. надійшло 1237 звернень про порушення таких прав дітей як: право на піклування та турботу батьків; право на утримання з боку батьків (аліменти); право на життя та здоровий розвиток; право на виховання в сім'ї; захист дітей від домашнього насильства; захист прав дітей-біженців і дітей, розлучених із сім'єю; право дітей на освіту; право дітей на житло тощо. Зокрема, за звітний період тільки через порушення права на піклування та турботу батьків звернулось 298 заявників¹. За даними Міністерства соціальної політики та Національної

¹ Доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році: щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. 2022. С. 48

соціальної сервісної служби у 2022 р. в Україні обліковано 59 727 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, при цьому не враховано інформацію щодо дітей, які перебувають на тимчасово окупованих територіях¹. З одного боку, ці дані свідчать про порушення права дитини на виховання, турботу, піклування з боку батьків, а з іншого – про необхідність їх відновлення шляхом влаштування у сімейні форми виховання. У зв'язку з цим, важливим є існування кримінальної відповідальності за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування у ст. 166 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Оціночні поняття (злісність та тяжкі наслідки), які містить диспозиція ст. 166 КК України, відсутність критеріїв їх визначення, проблеми відмежування цього злочину від правопорушення, передбаченого ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), криміналізація економічного насильства як форми вчинення злочину, передбаченого ст. 126–1 КК України, тощо спричиняють труднощі і помилки у правозастосовчій діяльності при кваліфікації вчиненого як злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що потребує вирішення.

Проблеми відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері сім'ї, опіки (піклування) та нормального розвитку дітей досліджували: А. В. Андрушко, І. О. Бандурка, Ю. В. Баулін, О. І. Белова, В. В. Гальцова, Л. М. Демидова, Л. В. Дорош, М. Г. Заславська, Д. О. Калмиков, С. Г. Киренко, Л. М. Кривоченко, С. Я. Лихова, С. М. Морозюк, Т. А. Павленко, М. І. Панов, М. А. Рубашенко, І. В. Семенов, О. В. Тавлуй, М. І. Хавронюк, М. В. Шепітько, Н. С. Юзікова та ін. Окремі питання кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 166 КК України, висвітлено у працях П. П. Андрушка, А. П. Бабія, О. Ф. Бантишева, О. І. Белової, О. С. Гардецького, М. К. Гнетнева, К. А. Голдзінського, О. М. Готіна, І. О. Зінченко, Д. П. Євтеєвої, С. Г. Киренка, І. І. Литвина, М. В. Мазура, М. І. Мельника, С. М. Морозюка, А. С. Оксаніченка, О. О. Семенюка, В. В. Ша-

¹ Інформація щодо забезпечення прав дітей в умовах війни: пресслужба Мінсоцполітики. *Урядовий кур'єр*. 7 вересня 2022 р. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-shodo-zabezpechennya-prav-ditej-v-umov/> (дата звернення: 01.05.2023).

блистого, Є. В. Шевченко та ін. Однак, кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 166 КК України, не була предметом монографічного дослідження у науці кримінального права. Зазначені положення свідчать про актуальність обраної проблематики.

У монографії поставлено за мету здійснити комплексну науково-правову характеристику кримінальної відповідальності за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України) через аналіз її загальних засад, ознак складу цього злочину та його караності, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики.

У роботі з'ясовано загальні засади кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 166 КК України. Зокрема, визначено генезу становлення й розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування; розкрито фактори соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за цей злочин; встановлено особливості міжнародного та зарубіжного досвіду регламентації кримінальної відповідальності за подібне діяння. Визначено об'єкт та потерпілого від цього злочину: встановлено родовий та видовий об'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 164–169 КК України, а також їх місце у системі Особливої частини КК України; сформульовано безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 166 КК України, з'ясовано механізм спричинення йому шкоди; визначено ознаки потерпілих осіб від цього злочину та окреслено їх види. Надано кримінально-правову характеристику об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 166 КК України, а саме: визначено форму та зміст суспільно небезпечного діяння цього злочину, проведено розмежування із суміжними кримінальними правопорушеннями; встановлено види та розкрито зміст суспільно небезпечних наслідків злочину, передбаченого ст. 166 КК України; виявлено особливості причинного зв'язку між діянням та його наслідками. Також увагу було приділено особливостям суб'єктивної сторони (вини та мотиву) цього злочину; наведено ознаки суб'єкта і відображено коло осіб, що можуть ним бути. Визначено особливості караності злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування: виявлено тенденції призначення покарання

за злочин, передбачений ст. 166 КК України; з'ясовано особливості звільнення від покарання за цей злочин. Окремо викладено результати узагальнення та вивчення матеріалів судової практики по застосуванню ст. 166 КК України. За результатами проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення чинної редакції ст. 166 КК України, надано рекомендації стосовно практики її застосування.

При формулюванні висновків, рекомендацій та пропозицій дослідження було використано результати вивчення 688 обвинувальних вироків, винесених за ст. 166 КК України у період 2010–2023 рр., матеріали судової практики Вищого спеціалізованого суду України (далі – ВССУ) з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховного Суду України (далі – ВСУ) та Верховного Суду (далі – ВС), рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ), статистичні дані Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, Касаційного кримінального суду у складі ВС.

Авторка висловлює глибоку вдячність за допомогу при підготовці цієї роботи науковому редактору та дорогому Вчителю – кандидату юридичних наук, доценту, доценту кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Зайцеву Олексію Володимировичу, а також шановним рецензентам – доктору юридичних наук, професору, професору кафедри кримінального права та кримінального процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Андрушку Андрію Васильовичу та кандидатці юридичних наук, старшій дослідниці, заступниці директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України Євгєєвій Дарині Петрівні. Щиру подяку за сприяння у підготовці та виданні монографії авторка висловлює колективу кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на чолі з Юрієм Анатолійовичем Пономаренком. ,

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛІСНЕ НЕВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ

1.1. Генеза становлення й розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування

Належний догляд, турбота, виховання, піклування, виконання інших обов'язків стосовно дітей закладають фундамент для розвитку та процвітання України. А підтримка та турбота про недієздатних та обмежено дієздатних осіб є показником демократичної, соціальної та правової держави. Тож, сучасне суспільство потребує правового регулювання належного виконання обов'язків по догляду за дитиною та особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Тому законодавцем передбачено декілька видів юридичної відповідальності, до якої може бути притягнуто особу, у разі невиконання цих обов'язків, зокрема кримінальну (ст. 166 КК України).

У науці кримінального права визнано історично мінливий характер поняття кримінального правопорушення, адже соціально-економічні відносини, які існують на певному етапі розвитку суспільства, обумовлюють це поняття¹. Тому будь-яку правову проблему, в тому числі

¹ Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. С. 72.

і кримінально-правову, неможливо розв'язати, не дослідивши належним чином її генезис¹. Приділимо увагу історико-правовому аспекту дослідження встановлення кримінальної відповідальності за невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Правова система України тяжіє до романо-германської, оскільки їй притаманні ознаки, що є характерними для європейської правової традиції, а саме: офіційно визнано ідею – верховенства права, природності прав людини та їх пріоритету, правової, соціальної та демократичної держави, поділу права на публічне і приватне тощо². Це обумовлює розпочати з аналізу ключових положень, притаманних праву Стародавнього Риму.

Взаємовідносини батьків та дітей у докласичний період (754–367 рр. до н. е.), характеризувались безмежною владою батька над ними. Він мав право на життя та смерть своїх дітей, на їх продаж, застосування до них будь-яких покарань³, вбивство дитини із вродженими вадами (Табл. IV, п. 13 Законів XII таблиць)⁴. У «класичний період» (367–27 рр. до н.е.) був створений механізм звернення сина до державної влади з метою примусити батька відмовитися від влади над ним. Згодом, право батька на вбивство стало визнаватись кримінально караним⁵. Під владою батьків діти перебували і у післякласичний період (27 р. до н.е. – 476 р. н.е.), але існувала процедура звільнення з-під батьківської влади (емансипації), передбачена п. 132 Кн. I «Про особи» Інституцій Гая (II ст. н.е.)⁶. У подальшому Дигести Юстиніана 533 р. закріпили обов'язок батька утримувати дитину після розлучення

¹ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. С. 45.

² Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 572.

³ Основи римського приватного права: підручник / за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків: Право, 2008. С. 16, 54.

⁴ Никольский Б. В. Система и текст XII таблиц: исследование по истории Римского права. Санкт Петербург, 1897. С. 294.

⁵ Основи римського приватного права: підручник / за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків: Право, 2008. С. 16, 54.

⁶ Гай. Институции / пер. с лат. Ф. М. Дыдынский в ред. В. А. Савельева, Л. Л. Кофанова. Москва: Юристъ, 1997. URL: <http://ancientrome.ru/ius/i.htm?a=1446001000#8-0> (дата звернення: 01.05.2023).

з матір'ю, а у разі відмови від цього, суд зобов'язував його виплачувати аліменти (п. 5 Тит. III «Про визнання і утримання дітей, чи батьків, чи патронів, чи вільновідпущеників» Кн. XXV). Вбивцею дитини вважалась особа, яка її викинула, відмовила в утриманні або залишила в громадському місці, щоб викликати жалість (п. 4 Тит. III Кн. XXV)¹. Натомість мати в жодному з римських шлюбів (як з чоловічою владою, так і без неї) влади над дітьми не мала².

Дигести Юстиніана 533 р. зобов'язували опікунів дбайливо ставитись до управління справами підопічних, яке проявляв би «добросовісний батько» (п. 33 Тит. VII «Про обов'язки та відповідальність опікунів і піклувальників, які вели чи не вели справи, і про пред'явлення одним чи декільком позовів або про відповідь по позовам» Кн. XXVI). Під «справами підопічних» розумілось як управління майном, так і їх виховання (п. 12)³. До піклувальників ставилась вимога турбуватись про тіло і здоров'я божевільного (п. 7 Тит. X «Про призначення піклувальників божевільному та іншим (особам) окрім неповнолітніх» Кн. XXVII)⁴. Але відповідальність опікунів та піклувальників наставала тільки за зловживання, що визнавалось ганебним вчинком і призводило до безчестя⁵. Період Стародавнього Риму характеризувався абсолютністю батьківської влади та її недоторканністю, проте навіть в таких умовах утримання дитини було обов'язком, а відмова від його виконання прирівнювалось до вбивства. У той же час, окрім захисту майнових прав підопічних, від опікунів та піклувальників вимагалась турбота про їх особисті права. Незважаючи на значне досягнення розвитку римського права у сфері захисту прав дітей та підопічних осіб, законодавчі акти, що застосовувались у подальшому на території сучасної України, цей доробок не використовували.

Зародження української державності безпосередньо пов'язане з утворенням та розвитком Київської Русі (IX–XIII ст.). За часів язич-

¹ Дигести Юстиніана / пер. с латинс.; отв. ред.: Л. Л. Кофанов. Т. IV. Москва: «Статут», 2004. С. 521.

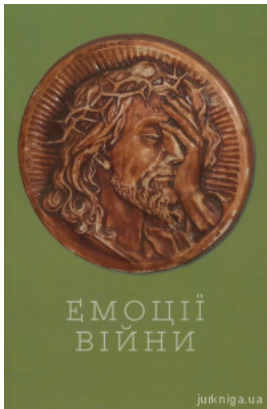
² Основи римського приватного права: підручник / за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків: Право, 2008. С. 55.

³ Дигести Юстиніана / пер. с латинс.; отв. ред.: Л. Л. Кофанов. Т. IV. Москва: «Статут», 2004. С. 621, 613.

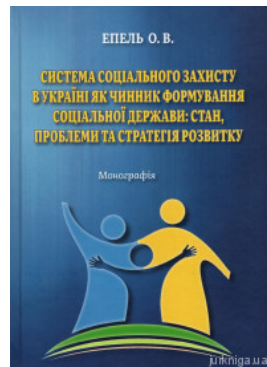
⁴ Там же. С. 773.

⁵ Основи римського приватного права: підручник / за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків: Право, 2008. С. 34.

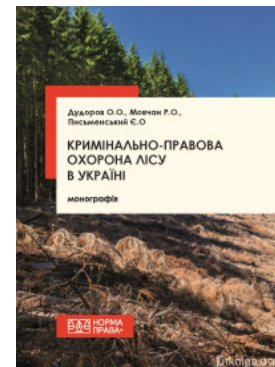
Книги, які можуть вас зацікавити

Емоції війни

Система соціального захисту в Україні як чинник формування соціальної держави: стан, проблеми та стратегія розвитку

Кримінально-правова охорона лісу в Україні

Суспільна мораль та антропология в Україні: кримінально-правовий дискурс

Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік

Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

[Перейти на сайт](#) →